

Nijmegen wroet in de ondergrond, verslag UP regioproject (najaar 2018)

Zoals zoveel gemeenten worstelt ook Nijmegen met het positioneren van bodem en ondergrond¹ binnen de gemeente in visie, in processen en in projecten. Kennis en beleid is versnipperd en sectoraal, waarbij de raakvlakken uit het oog zijn verdwenen.

Op 14 juni vond in Nijmegen het symposium “De veranderende Stad” plaats. Een zeer inspirerende dag, waarin vooral de verbinding gelegd werd tussen het ruimtelijke en sociale domein en waarbij Nijmeegse projecten als inspiratiebron dienden. Dit hebben wij aangegrepen om de onzichtbare component van de veranderende stad, de ondergrond, ook onder de aandacht te brengen bij onze collega’s. Want ondanks dat dat niet zichtbaar is, hebben de projecten die aandacht kregen bij het symposium ook een relatie met de ondergrond. In sommige gevallen levert de ondergrond (onzichtbaar) een grote bijdrage.

In het najaar hebben we 2 workshops georganiseerd (begeleid door RHDHV). Daarvoor hebben we collega’s uit het hele spectrum van het ruimtelijk domein uitgenodigd. Omdat het bodemsysteem niet stopt bij de grenzen van de gemeente en ook waterschap en provincie ondergrondse opgaven hebben in de stad, waren ook vertegenwoordigers van de provincie Gelderland en Waterschap Rivierenland aanwezig. Via onze beleidscollega voor publieke gezondheid hebben we een link met het sociale domein gelegd. Samen hebben we verkend wat de ondergrond voor ons betekent of kan betekenen in de opgaven waar we voor staan en wat de kwaliteiten, kwetsbaarheden en beperkingen van de bodem en ondergrond zijn.

Foto 1: Vaststellen van de nulsituatie: waar staan de deelnemers als het gaat om bodem en ondergrond in zijn of haar werk.

¹ Wij blijven nog wel worstelen met de terminologie. Bodem roept de associatie met bodemverontreiniging op, maar we bedoelen de bodem als natuurlijk systeem met grond- en oppervlaktewater en daarbij horend groen. Ondergrond geeft niet zo zeer de associatie met verontreiniging, maar is eigenlijk ook te beperkt. Het natuurlijk systeem? Ons natuurlijk kapitaal? Ook daarmee lijken we zaken uit te sluiten als archeologie, ondergrondse gebouwen, kabels en leidingen etc. Dus wie het weet mag het zeggen!

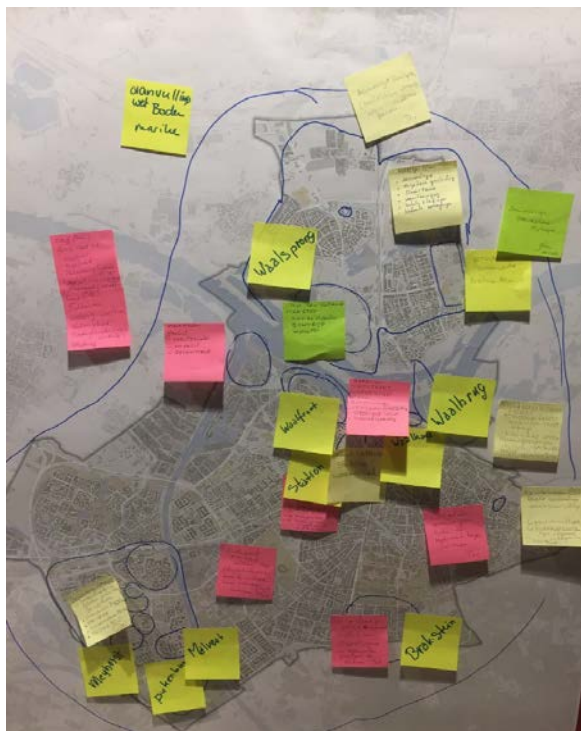

Foto 2 *Wie werkt waar in de stad aan welk project?*

Opvallend is dat sommige collega's op dezelfde plek werken aan een opgave, maar dat niet van elkaar weten.

Worden er verbindingen gelegd tussen onderwerpen die misschien niet op dezelfde locatie spelen maar wel inhoudelijk in elkaars verlengde liggen, bijvoorbeeld sanering, kwaliteit grondwater, drinkwater, water resilience.

Er staat een lijn om de stad, terwijl het natuurlijk systeem daar niet ophoudt.

Spelenderwijs ontdekten we van elkaar wie waar in de stad een opgave heeft en welke rol de ondergrond daar in heeft of kan hebben. We constateerden dat we vaak denken in termen van kansen en bedreigingen en minder vanuit mogelijkheden en ambitie van en over het systeem: “wat kun en wil je er mee?”

Terwijl in vroeger tijden vooral het “wat kun je er mee” een leidend principe was. De ontwikkeling van de stad en de buurtschappen in de omgeving was gebaseerd op de natuurlijke omgeving. Van 1950 zijn we gaan denken volgens de “maakbare samenleving”. Door de grote woningbouwopgave is het “waar bouw ik en op welke ondergrond” naar de achtergrond geraakt. De vraag is of we nu in de bebouwde stad nog gebruik kunnen maken van het bestaande natuurlijk systeem?

We constateerden ook dat waarden in/van de ondergrond het nu vaak afleggen tegen letterlijke financiële opbrengsten die een gebied moet opleveren als het ontwikkeld wordt. De waarde van de ondergrond of van aspecten van de ondergrond zouden ook in de afweging van keuzes meegenomen moeten worden. Om hierover meer duidelijkheid te krijgen zou het mooi zijn een bestemmingsplan van de ondergrond te hebben en daarin die waarde op een of andere manier te hebben vastgelegd.

Het op tijd meenemen van de ondergrond in projecten kan bovendien kleine en grotere rampen voorkomen. Dat kunnen letterlijke rampen zijn (het ontploffen van een ondergrondse gasleiding bijvoorbeeld), maar ook financiële rampen (bijvoorbeeld doordat het ontwateren van een gebied veel meer geld kost dan van te voren bedacht). Door deze sessie realiseren de deelnemers zich (opnieuw) dat we meer met elkaar moeten praten elkaar moeten opzoeken, meer van elkaars werk moeten weten. Als oplossing, naast het bestemmingsplan van de ondergrond, draagt de groep ook aan om ondergrond informatie en ondergrond kennis centraal te verzamelen en te ontsluiten, een soort systemengineer. Daarvoor heeft Felix Rottenberg ooit de term bodemmeester bedacht, maar ook hierin voelt voor ons de term bodem weer te beperkt.

De sytemengineer of bodemmeester hoeft overigens niet per sé belichaamd te worden door een persoon.

In de tweede sessie hebben we aan de hand van 3 concrete projecten uitgediept hoe ondergrondaspecten gepositioneerd konden worden om daarmee het handelingsperspectief vast te stellen. Eigenlijk kwam uit alle casussen min of meer dezelfde conclusie, die op de eerste dag ook al was benoemd:

- Maak de ondergrond zichtbaar, liefst 3D en gebruik dat als ontwerptool, maar ook als methode om uit te leggen wat zich allemaal afspeelt in de ondergrond én om effecten van ingrepen uit te leggen. “Beelden spreken meer dan woorden”.

- Daarnaast werd de integrale benadering, dus samenwerking als grote kans benoemd. Als je niet alleen vanuit stedenbouwkundig oogpunt, maar ook vanuit de opgaven voor water groen (klimaatadaptatie) en energietransitie naar een te revitaliseren/herontwikkelen wijk kun je meer verbinden. Je realiseert niet “alleen maar woningen”. Een project als “aardgasloze wijken” geeft ook op het sociale vlak de mogelijkheid om bij mensen achter de voordeur te kijken en daarmee grip te krijgen op leefbaarheidsvraagstukken.

Activiteitenkalender

Op basis van deze 2 dagdelen hebben we een activiteitenkalender opgesteld. Het zal niet verwonderen wat als eerste is genoemd:

1. In kaart brengen en toegankelijk maken van de ondergrond
Met behulp van data/IT in kaart brengen wat er is en wat zou kunnen, hoe functies elkaar raken. Als info verouderd is moet dat kenbaar worden gemaakt..
2. Experts in strategische fase van projecten betrekken
Experts spreken bij de start van een project of al bij PIO/ambitiedocument. Samen een risicoanalyse en verkenning doen, ook met mensen van de ondergrond. Afspraken hierover zijn verwaterd.
Met als aantekening dat dit niet in beton gegoten moet zijn: je moet je altijd afvragen wanneer wie aan tafel moet zitten. Het is een balans tussen bureaucratie en het missen van aspecten. Hier zou de systeemingenieur/stadsbodemmeester een rol kunnen spelen.

Met punt 1 werd bevestigd dat we op de goede weg zijn. We zijn namelijk druk bezig om de Nijmeegse ondergrond in beeld te brengen. Dat dit ook door anderen als noodzaak wordt gevoeld geeft energie. Door dat project komen we ook steeds meer collega's of organisatieonderdelen tegen die ook raakvlakken hebben met de ondergrond. Het draagvlak wordt dus steeds groter en er zal hopelijk een olievlekwerking van uit gaan. De 3D digitale interactieve versie is ons ideaalbeeld voor de toekomst, daar werken we naar toe.

Foto 3: Eindmeting: waar staan de deelnemers als het gaat om bodem en ondergrond in zijn of haar werk

